

REJTETT ZUG.

(Regény.)

DZSMURÁK András maga, mikor ezen az utolsó délutánon a gazdasági udvarban összejött volna a tisztartóék nevelt-fiával, így kezdte a szót, tökéletes apátiában:

— Meg kell itt veszni, úrficska!

Az történt tudniillik, hogy a molyva kamaszlegénykéi a kerítés résein keresztül egy ellenspárgát kötöztek rá a körtefára s ugyanakkor meglapulván a kerítésmenti árokban, ráncigálni kezdték ezt a második spárgát. A fa nyomban megmozdult persze s odabent, a pitvarban nyomban megszólalt a csengő. Dzsmurák mester abban a szempillantásban már kapta is a görcsös botot, végén a bunkóval s kivágtatván a kert sarkáig, elkiáltotta magát ottan:

— Gazemberek, hol vagytok?

Senkitsem látván azonban odakint, valamivel csillapultabb lélekkel indult vissza, a pitvar irányába. Mindazáltal nem sokáig kalapálgathatott a sámfára húzott bakancsok talpain. Mert az ebadták, odakint hasalva az árokban, újból cibálgatni kezdték a spárgát... De nem szaporitjuk feleslegesen a szót! Szólt a csengő délelőtt tizenegykor csak úgy, mint éjfélutáni negyedkettőkor s a szerencsétlen mester az álmatlanság miatt úgy lesoványodott immár, miként a paszulykaró. Ráadásul csak ekkor vette észre, hogy az istentelen fickók eközben óvatosan és lábujjhegyre ágaskodva, hogy meg ne mocsanjon a körtefácska, minden termést lelopkodtak róla. És Dzsmurák mester elkeseregvén az úrfinak a maga riasztó állapotát, másodszer is a hajába kapott:

— Meg kell itt veszni, úrficska!

Turgonyi András azonban nem találhatta oly tragikusnak az esetet, mert magában mosolygott a mesteren. Ámde látván annak dült lelkiállapotát, vigasztalni próbálgatta:

— Mondanék magának valamit, Dzsmurák bácsi! Van egy nagy igazság, amely így hangzik: «az emberek világában minden örök harc és örök megalkuvás». Annyit jelent ez másszóval, hogy maga e pillanatig keserű csatázásban állt bizonyos ismeretlen és meglapult elemekkel, de majd összebékül velük annak rendje szerint.

Dzsmurák András azonban akaratosan rázogatta a fejét, hogy ő pedig nem alkuszik senki emberfiával. Majd minden átmenet nélkül (mert szokása volt ez), közömbösre esett hangon fordult a fiatalemberhez:

— Mikor teccik bevonulni András úrfinak?

— Holnap hajnalban indulok Miskolcra, Dzsmurák bácsi — válaszolt komolyan Turgonyi András. — De mért érdekli ez Dzsmurák bácsit?

Apró szünet tolakodott közbe mostan. Utána annyit kérdezett az

aviatika póruljárt úttörője, mialatt szemérmes zavar látszott a keskeny arcán :

— A pilótákhoz teccik bevonulni András úrfinak?

— Nem, Dzsmurák bácsi — mondta némi részvétellel a fiatalember, mivel egyszerre kiérezte a mester olthatatlan nosztalgiját a hadiaviatika után. — A gyalogsághoz vonulok be . . .

Látván azonban a mester mély szomorúságát, mintegy vigaszképpen hozzáfűzte :

— Nem lehetetlen mindazáltal, hogy később a repülőkhöz helyeztetem át magamat. Ha így lenne, megígérem Dzsmurák bácsinak, hogy hazarepülök egyszer ide, a Hallgató-molyvára s akkor töviről-hegyire bemutatom majd, milyen is egy harcirepülőgép a valóságban?

Dzsmurák András sokáig nézett maga elé, elszontyolodva. Annyit mondott végül :

— Föltehető, hogy az én időm óta sokat fejlődtek a dolgok . . .

Utána kezét nyújtott a fiatalembernek :

— Isten áldja meg, András úrfi és Isten hozza haza teljes testi épességében !

— Köszönöm, Dzsmurák bácsi, köszönöm . . .

S kezét rázott a cingár cipésszel.

A következő hajnalon elment tehát Turgonyi András és a Hallgatómolyván temetői csönd maradt vissza. Ezt megelőzően azonban még egy utolsó vacsorára ültek össze a Béry-családban mindazok, akik kedvesek voltak egymásnak és remegtek egymásért.

Öten ültek asztalhoz : Imre bácsi, a tisztartó úr, a mama, aztán Zsuzska és Turgonyi András. Az egész vacsora alatt alig esett szó, mert egytől-egyig meg voltak illetődve. Amikor azonban — vacsorának végével — újból bort öntött a poharakba a tisztartó úr, Imre bácsi felállt :

— Én ágyba térek most, András öccsém, te pedig hajnalban indulsz . . .

Hozzálépett a fiatalemberhez s megölelte erőtlenedő karjaival :

— Vezessen minden utadon az Isten s hozzon haza változatlan lélekkel ! Csókolj meg, egyetlen kisöcsém !

Megcsókolták egymást s akkor az öreg érzékenykedve indult meg a szobája felé.

Ők négyen visszamaradtak még.

Először koccintottak egyet s akkor Zsuzska közelebb húzódott a vőlegényéhez, majd vállára hajtotta a fejét is. Szórakozott szünet állt be néhány pillanatra s akkor szóbakezdett Béry Bálint tisztartó úr :

— Néhány szavam lenne hozzád, fiam . . .

— Hallgatom, Bálint bátyám — felelt elfogódott hangon a fiatalember.

A tisztartó úr előbb szippantott kettőt a pipaszáron s utána neveltfián állapodott meg a tekintete :

— Azt hiszem, sokra fogod vinni a katonai pályán, ha csak egykettőre nem szakad vége a háborúnak . . .

— Ennek a háborúnak száz esztendeig sem lesz vége — mondta elkomolyodott szemmel Turgonyi András.

A tekintetes úr bölcs hangon folytatta :

— Mindenekelőtt higyjük törhetetlen hittel, hogy haza fogsz jönni egyszer. Emellett azonban kitéphetetlen meggyőződéselem, hogy valamikor sokat fognak beszélni még tetteidről Megmondom miért?

És míg Zsuzska összehúzódva kuporodott a vőlegényéhez, édesapja így folytatta, nyugodt értelemmel :

— Katonának a kötekedő legények valók, akiknek pillanatig nincsen nyugtok és nem az alamusziak. Te pedig merész kiállású fiatal-ember vagy, aki — s ezt most már megmondom neked — sok-sok nyugtalan éjszakát szereztél nekünk idáig . . .

Turgonyi András hallgatott; ép elég oka volt erre a tartózkodó magatartásra. Nevelőapja tovább beszélt, el-eltűnődve magában :

— Míg sikerült legyűrnöd a nyolc gimnáziumi esztendőt, pontosan tizenegy különböző iskolának voltál a diákja. Akadtak pillanatok, fiam, amikor már-már kétségbeestünk miattad, hiszen jól tudod magad is, hogy nem egyszer évközben kellett iskolát változtatnod . . . Benne voltál a legbotrányosabb excesszusokban, minha elődeid lázadó vére kergetett volna bele a legképtelenebb dolgokba. Szilaj természeted volt az oka mindennek.

Itt megállt keveset a tisztartó úr, kettőt-hármat szippantott a pipaszáron s aközben, mintha gondolatait igyekezett volna elrendezni :

— Így kerültél föl az erdészeti főiskolára, amelyet félbe kell szakítani máris, mert a királyi urunk őfelségének sürgős szüksége van az összes verekedő legényekre. Mindezt különben magad is tudod. Ehhez annyit még (mert félszememet mindig rajtad tartottam !), hogy csak a házunkban csendesedtél meg minden alkalommal, valahányszor hazavetettek a nagyszünidei napok. Ebből azt gondolom, hogy mi ketten : Erzsí nénéd és magam hatással vagyunk reád . . .

— S én is ! — szólt közbe fontoskodva Zsuzska.

Mind elmosolyodtak, Turgonyi András pedig szeretettel kezdte simogatni a menyasszonya haját. A tisztartó úr tovább beszélt :

— Jól van, leányom, téged sem hagylak ki ! Ez a megfigyelésem készítet rá, hogy most, amikor zavartalan lélekkel örülhetünk még egymásnak, útravalóul elmondjak neked egyet-mást. Azon kezdem, hogy apai nagyapád igen-igen gazdag ember volt még Szatmár-megyében . . .

A fiatalembernek megcsillant a szeme :

— Mondjon valamit az elődeimről, Bálint bácsi !

Komolyan folytatta a tekintetes úr :

— Hisz éppen ezt akarom, fiam ! Apai nagyapádat én még láttam

megettört korában, amikor már nem maradt egyebe egy tanyánál meg valami kétszáz hold földnél. Pedig gazdag, nagyon gazdag ember volt azelőtt, de amikor 1849-ben Kossuth szava végigriadt az országon, hogy az orosz is jön már ellenünk s ki kell állni a síkra minden magyarnak, ő is kardot fogott. Mert kard volt az egyetlen pajtása minden Turgonyinak. Különben is a Szamosköz és a Tiszahát olyan része az országnak, ahonnet az összes nemzeti fölkelések datálódni szoktak... Kossuth riadójára apai nagyapád is táborba sietett, noha nem sok értelme volt már akkor a kardhordozásnak, mert a világosi mezőn ránkszakadt az égbolt. Nagyapád is haza ment ekkor Szatmárba s a legislegutolsó pillanatban pénzzé tett mindent, kivéven az egyetlen tanyát, úgy kétszáz holdnyi birtokkal. A pénzre azért volt szüksége, mert azt hitte: így könnyebben mentheti meg vagyonát... Alig néhány héttel reá az új hatalom kimondta, hogy a Kossuth-bankók nem érnek fityinget sem, mindezáltal valamennyit beváltják bizonyos látszat-összegeken. Nagyapád azonban cseppet sem esett kétségbe, hanem elrejtette minden papírpénzét, miután halálig bízott Kossuth szerencséjében. Ámde, mert hiába várt a kormányzó visszatérésére, egy napon fölpakolt s a tanyát és a birtokot fiatal feleségére bízván, útrakelt, hogy a nagy idegenben fölkeresse Kossuthot és beszéljen vele négy szemközt. Kétesztendő legényke lehetett ekkor az édesapád...

Feszülten figyeltek reá mind a hárman, mert érezték, hogy nagy dolgokról esik szó ezúttal. Béry Bálint tiszttartó úr egyvégben beszélt tovább:

— Kiszökött hát Kossuth Lajos után, aki engesztelhetetlen lélekkel lázított a Habsburg-Lotharingiai-Ház ellen. Mert ne feledjétek el, gyermekeim, hogy ennek az uralkodóháznak négyszáz esztendő óta császárok és királyok nem okoztak annyi galibát, mint ez a zempléni fiskális. Apai nagyapád kiment hát utána a bujdosásba, de ott is ragadt a szörnyű hazátlanságban. Mert az ország területéről még csak meg lehetett lépni, de aki Kossuthtal állt szóba egyszer, annak számára nem volt visszatérés. Ha pedig visszamerészkedett volna mégis, császári zsandárok egyenest börtönök kazamatáiba hurcolták. Kufsteinba, Olmützbe vagy a munkácsi várba. Nagyapád azonban nem is sejtette, hogy nagy hontalanságában császári besúgók settengnek a kormányzó sarkában s aki szóbaereszkedett egyszer a legnyughatatlanabb száműzöttel, nyomban feketelistára került... Ez volt az oka aztán, hogy nagyapád tizenhat vagy tizenhét esztendeig hányódott idegen országokban s amire a magyar újból összeemeledett a királyával s ő is hazatérhetett, rokkant emberré vált...

Rövid szünetet tartott itt a tiszttartó úr, miközben felesége, leánya és a nevelt-fia reáfüggesztette a szemét. Előbb koccintásra nőgatta hármukat s utána így beszélt, régi-régi emlékei közé süllyedve:

— Nagyapád soha-soha nem tudott megbocsátani a királynak, különösen a magyar tábornokok és egyéb honfiak tömeges mészárlásá-

ért s eszményképe továbbra is a Nagy Kormányzó maradt, aki, miután a bujdosók egytől-egyig hazasereglettek, továbbra is száműzetésben maradt . . . Apád daliás legénykévé cseperedett akkorára, ügyvédi pályára készült, esténkint pedig a nagyapádat hallgatta, aki állhatatlanul tüzelte a király ellen. Kilenc-tíz esztendővel reá, az öreg végleg kimult ebből a világból, előbb azonban megeskette a fiát, hogy mihelyt teheti, kiutazik Kossuthoz, hogy bizalmas utasításokat kérjen tőle magának és híveinek további magatartására nézve . . .

Itt elakadt kissé a tekintetes úr, mintha emlékei tömkelegével viaskodott volna. Így beszélt aztán :

— Valami végzetszerűség ül a Turgonyi-családon : oly reménytelenül szálltak sírjaikba e ház tagjai. Nagyapádat bú és keserűség vitte el, egyetlen fia, a te apád, párbajban hullt el, igaz, hogy ötven esztendő lett akkorára s alig másfélévvel előbb házasodott. Ő már minden erejével a politikára vetette magát, a Kossuth zászlaja alatt s ebben a korban csúnya összetűzése maradt egy aulikus gróffal . . . Apád halva esett össze a párbajban.

— Tudom — mondta meghatottan Turgonyi András.

Nagy hallgatás neszezett odakint, a nyári estében. A tekintetes úrnak váratlanul elfakult a hangja :

— Ennél a pontnál csak egyet akarok megjegyezni lapszálen : hajszálon mult, hogy nem az én feleségem lett az édesanyád. Világszép leány volt, én azonban késlekedtem, mikor a karját ajánlotta föl neki az édesapád . . . De kerülöm a fölösleges kitérőket, mert tíz felé jár az idő, neked pedig jókor hajnalban talpon kell lenned, hogy Terebesen elérd a miskolci személyvonatot. Tehát annyit csak, hogy édesanyád betegeskedni kezdett abban az időben, mikor oly bús vége lett az apádnak s valami két évig maradt még köztünk azután . . . Amikor érezte, hogy nem sok ideje van már hátra e földön, pénzzé tette a tanyát és a kétszáz holdnyi birtokot és mert közelebbi rokonai nem voltak, hozzánkfordult s reánk bízott téged, hogy apád-anyád helyett most már mi legyünk a szüleid. A pénz változatlan összegében megvan a takarékbán, a kamatokon téged neveltettek. Mostanában ép azt kezdem forgatni a fejemben, hogy földbe fektetem ezt az egész pénzt, mert a bankók értéke mintha ingadozni kezdene egy idő óta, az arany pedig úgy eltűnt, mintha soha nem is lett volna a világon . . .

S nagyot lélegzett a tekintetes úr.

Ezt a szünetet kihasználva, így beszélt Turgonyi András :

— Megköszönöm most Erzsí nénémnek s megköszönöm Bálint bátyámnak, hogy annyi szeretettel nevelték mindmáig, mintha a saját fiúk lettem volna. Én most elmegyek s nem lehet tudni, mi van megírva részünkre a csillagokban. Senkim-senkim e világon, mint Zsuzska, aki nemcsak az én kedves menyasszonyom, hanem távoli hugocskám is. Sejteni sem lehet, mi lesz közeli jövődöm s ezért még ma éjjel írásban fogom kijelenteni, hogy mindenemet őreá hagyom . . . Ami vagyón-

kám volt eddig, gazdálkodjék vele Bálint bátyám legjobb belátása szerint!

Hanem itt már fölrezzent Zsuzska is. Eddig — vőlegénye vállára fektetett fejfel — álmódzva kuporodott össze, de most összetette a kezét:

— Andráska, nem fogadom el! Ne haragudj, azonban mindez olyan, mintha a végrendeletedet készülnél megírni!

A tisztartó úr csöndet intett a pipaszárával:

— Maradjatok nyugodtan, gyerekek, mert Andrásához lenne még egy-két szavam útravalóul... Azzal kezdtem, hogy rendíthetetlenül hiszek katonai jövődben. Azért mondom ezt, mert az utóbbi időben sokat, igen sokat töprengtem magamban a dolgaid felett, de mindig csak arra az egyre lyukadtam ki, hogy a harctereken rendkívüli események várnak reád. Ismerlek, fiam!... A mi körünkben meg szoktál juhászodni minden alkalommal s emlékszem reá, hogy kisebb korodban is, amikor Zsuzska idehaza végezte még az elemi iskolát és sokat nyugösködött veled, soha egyetlen rossz szavad nem volt hozzá. Pedig olyan növekvő-korokban a legénykék szívesen megcibálgatják a kishugok varkocsát... Így volt ez idehaza! Valahányszor azonban kitétted innét a lábadat, híreddel volt tele közeli és távoli vidék s bizonyosra veszem, hogy most sem lesz különben. Ezért hiszem, hogy ki fogsz tűnni a harctereken, ahol nagy a szükség most a duhajkodó legényekben... Ne felejtse el azonban, hogy bármi történjék is a világban, a Hallgató-molyván, a világnak ebben az eldugott zugában úgy várunk vissza mindig, mintha az édesszüleid volnánk...

Ezeknél a szavaknál már Zsuzska sem bírta tovább. Fölfényesült a két szeme s összekulcsolt kézzel fordult a vőlegényéhez, mintha imádkozott volna:

— Én foglak várni legjobban, Andráska.

Turgonyi András szótlanokodva simogatta a leány fejét.

A tekintetes úr felállt:

— Reggel és este imádkozni fogunk valamennyien, hogy hozzon haza az Isten... De ne érzékenykedjünk tovább, hanem igyunk meg egy szentjánosáldását! Reggel találkozunk még.

Koccintottak. Akkor Turgonyi András megcsókolta Zsuzskát s utána kezét csókolt a nevelőanyjának is. A mama alig tudott szólni:

— Mindent becsomagoltunk, fiam, amire csak szükséged lehet.

Elváltak aztán.

Turgonyi András a szobájába vonult vissza, de nem tudott aludni ezen az éjszakán. Félíg levetkezve kinyitotta az ablakot s kikönyökölt rajta, hogy mégegyszer és utoljára behallgatózzék az éjszakába.

Igézetes éjszaka volt!